

LES REVOLUCIONS ÀRABS. FACTORS COMUNS I PARTICULARITATS NACIONALS

Gema Martín Muñoz

Professora de Sociologia del Món Àrab de la Universitat Autònoma de Madrid (UAM) i directora general de Casa Àrabe de 2006 a 2012

Ponència transcrita, pronunciada en castellà

Moltes gràcies a la Fundació Alfonso Comín, i gràcies a tots vostès per ser aquí.

En tots aquests canvis profunds que s'estan duent a terme als països àrabs des que el desembre de 2010 va esclatar la primera revolució, que va ser la tunisiana, com és sabut de tots, després s'ha dut a terme aquest procés regional, no total, però sí aquest procés regional de revolucions a Egipte, a Líbia, al Iemen, a Bahrein, a Síria. I, en altres casos, un procés força intens, també amb diferència entre uns països i altres, un procés reformista intens dins una estratègia clara i evident d'intentar evitar, prevenir-se, de la revolució en aquests països. El Marroc és el país paradigma d'aquesta "no revolució" a canvi de reformes, a les quals em referiré més endavant.

En tots aquests processos podem trobar, fruit de que de facto és una dinàmica que podríem definir com a regional, igual que va passar anteriorment per exemple amb els ensorraments dels governs totalitaris de l'Europa de l'Est i l'inici d'aquestes transicions, en què també hi va haver un procés regional que va afectar a tota o gairebé tota la regió, de manera que podem identificar el que són una sèrie d'elements comuns a tots aquests processos de canvi en aquests països, perquè forma part d'aquesta dinàmica regional, uns contextos que encara que tinguin especificitats han compartit grans característiques comunes, i després, per descomptat, hi ha les particularitats nacionals, és a dir que, evidentment, hi ha una realitat concreta que es deu al seu context nacional, històric, social, etc., per a Tunísia, per a Egipte, per a Síria, per al Iemen, per a Bahrein, per a Líbia, etc. Llavors, en aquesta conferència intentarem identificar quins són aquests factors comuns i en la mesura en què ens doni temps també, ràpidament, passar una mena de revista a aquest mapa respecte les particularitats nacionals que donaran, sens dubte, processos a ritmes diferents, amb durades diferents i, probablement també, amb resultats diferents.

Respecte aquests factors comuns, que són sobretot i fonamentalment una sèrie de causes, de causes a més que ens ajuden a entendre perquè s'arriba a aquestes revolucions. El quan i el com, evidentment, aquest va ser l'efecte sorpresa, no es pot preveure quan l'última gota omplirà el got, i com es produirà aquesta reacció tampoc és previsible, però sí que hi ha tota una sèrie de factors i de causes que ens ajuden perfectament a entendre per què finalment tenen lloc i s'expressen d'aquesta forma. Amb la qual cosa, aquest element sorpresa ho és, però menys per als qui hagin pogut, o haguem pogut, seguir i conèixer l'evolució d'aquests països, seguir aquests països on era palpable des de ja feia temps una tensió immensa, fruit del gran cisma, que ha estat progressiu, però que s'ha anat ampliant enormement, entre règims, governs i les societats, les poblacions. Un cisma que, per descomptat, arrenca sobretot i clarament des dels anys 70 en endavant, però que a la dècada dels 90 i entrada en els 2000 es va començar també a expressar a través d'importants moviments socials que no van tenir l'interès mediàtic. Com habitualment la font d'informació majoritària, social, del que passa en aquest món és el que expliquen els mitjans, doncs evidentment això va passar desapercebut, però en realitat des del 2006, i de manera molt intensa des del

2008, bona part d'aquests països, sobretot Tunísia i Egipte clarament, van viure un procés permanent de moviments socials i sobretot moviments vaguístics, molt socioeconòmics encara, és a dir, polítics perquè, evidentment, un moviment vaguístic de reivindicació social i salarial és perquè falten drets i perquè hi ha grans injustícies, però vull dir que eren reivindicacions de treballadors que compartien, això sí, el mateix element que ha caracteritzat aquestes revolucions, que eren moviments socials sense lideratge polític i, en molts casos, ni tan sols lideratge sindical. Perquè aquest lideratge sindical a Egipte no existia, al contrari, aquests moviments socials van començar a organitzar l'embrió de nous sindicats independents. En el cas de Tunísia sí que hi ha una gran força sindical, històrica, la UGTT, cooptada pel règim de Ben Ali però que certs sectors de les branques locals, on es produïa aquest moviment vaguístic, que era la conca minera, al país interior de Tunísia, doncs es van sumar a les mobilitzacions i al moviment. Però, com dic, era un moviment social, ciutadà, en què els partits polítics de les oposicions respectives en aquests països, inclosos els islamistes, en el cas d'Egipte sobretot, van estar completament absents també del lideratge d'aquests moviments socials. De tal forma que aquest cisma entre règims i societats s'ha anat ampliant de manera exponencial, progressivament, i en els darrers temps. La tensió era enorme i la insatisfacció i el sentiment de desposseïció d'aquestes societats va anar creixent enormement.

Per què? Doncs per una banda per factors que podríem anomenar político-ideològics. Els político-ideològics vénen de que aquests governants, Ben Ali, Mubarak, Saleh, etc., que han estat marginats o derrocats, eren els hereus dels grans creadors de la Pàtria, de la Nació del procés post colonial, però eren uns hereus que representaven el fracàs del projecte del nou Estat-Nació post colonial i que no tenien absolutament cap capacitat d'oferir un nou projecte político-ideològic que aconseguís una important o representativa base social. Inicialment aquest projecte post colonial, dels coneguts com a Pares de la Pàtria que, evidentment, en els seus sistemes polítics no van integrar mai el repartiment del poder, ni l'alternança, ni els principis democràtics, però sí van oferir un projecte nacionalista, com va passar a tots els països de la descolonització, això no és particular del món àrab islàmic, aquesta és una característica de com es creen els Estats-Nació de la descolonització, això que en el seu moment es va anomenar el Tercer Món, és a dir, bàsicament els països de l'Àfrica i l'Àsia. I aquests governs nacionalistes no van tenir cap preocupació per integrar elements d'origen i exercici democràtic en els seus sistemes però sí van oferir un projecte que aquesta primera generació va plebiscitar, i fins i tot entusiasmar, que era el d'aconseguir sobiranisme, independentisme i grans causes nacionals, "desarrollisme", per descomptat, sens dubte i un Estat molt protector, que ofereix als ciutadans una situació molt patrimonial i patriarcal en termes polítics, perquè aquest Estat protector post colonial ofereix als ciutadans respondre a les seves necessitats socials, educatives, econòmiques, que no havien tingut durant tot el període colonial, i és el gran moment en què comença l'educació massiva i gratuïta, pública, és el moment del concepte de sanitat pública, és el moment d'habitatges protegits, protecció de preus de productes de primera necessitat, etc. I, a canvi d'això, l'Estat, el Govern, el poder, exigeix una lleialtat total als ciutadans, és a dir no deixa marge a l'oposició. Per això és patriarcal, perquè políticament reflecteix el que són les autoritats i les fidelitats que exigeix el model de l'estructura patriarcal en el si de la família o de la societat. El *pater familia* és el poder, exigeix el respecte de l'autoritat en front la resta de la família, i sobretot entre els homes i les dones. Doncs és el mateix en el cas del poder i els ciutadans, com el sistema patriarcal fa que el pare de família assumeixi la manutenció de la família i les necessitats socioeconòmiques de la família, a canvi d'això la família li deu –la dona, els joves- obediència i lleialtat absoluta. És la reproducció en el model polític.

El problema és que aquest projecte, que inicialment va ser plebiscitat per les masses entusiastes de veure que en principi –després, és clar, la història s'escriu amb altres lletres- eren sobirans, eren independents i estaven en un procés de desenvolupament i d'Estat protector, en els anys 70 aquest model va entrar en banca rota en termes

socioeconòmics, és a dir aquest model socioeconòmic que no és capaç de crear, per altra banda, una economia productiva, i caurà també en una expressió clara i manifesta de fracàs en tot el que havien estat una sèrie de promeses que incloïen també la ideologia panarabista, aquesta promesa de “ens unirem tots els àrabs per crear un conjunt regional fort, amb capacitat d'influència i de defensar els interessos davant la comunitat internacional”. Per descomptat també l'antiimperialisme –un altre dels grans mantras dels Estats post colonials nacionalistes, que en aquesta regió estarà completament focalitzat en la lluita, en les guerres entre els àrabs i Israel en la defensa dels drets dels palestins. La derrota del 67, de la guerra dels Sis Dies, a més de ser una derrota militar, amb totes les conseqüències que això porta, va ser un veritable ensorrament moral d'aquesta generació que havia apostat per aquest projecte i que simbòlicament la derrota del 67 és la catarsi definitiva per a la constatació de que aquest projecte no ha funcionat.

El problema és que els hereus dels inventors, promotors, d'aquest projecte es quedaran absolutament ancorats en aquesta realitat obsoleta i amb la qual la nova generació, una enorme, demogràficament, nova generació, que és fruit del boom, també demogràfic que viuen aquests Estats post colonials de després de les independències, que en aquest moment dels “desarrollismes” i els nacionalismes, evidentment, no integra el control demogràfic sinó tot el contrari. Boumedièn deia, a Algèria, que la millor píndola era el desenvolupament i que, per tant, el que volien eren naixements, convençuts de que crearien un sistema regional fort, un sistema econòmic poderós. La qüestió és que aquest boom demogràfic donarà a llum una enorme generació jova, en molt poc temps, amb la qual cosa el rejuveniment en aquestes societats serà molt gran perquè en poc temps el 60% del total de la població àrab, de tots els països àrabs, tindrà menys de 20 anys, una piràmide d'edat absolutament espectacular, gairebé única al món, perquè el nombre de joves és immens. Aquesta nova generació no s'identifica en absolut amb el primer projecte post colonial, que ni l'ha viscut, respecta els grans Pares de la Pàtria, simbòlicament, però no s'identifica ni es veu mobilitzat per aquests projectes polítics i a més se sent menys identificat encara quan serà la generació jova sobre la qual recauran les pitjors conseqüències dels seus fracassos, tant socials, como econòmics, com polítics. L'ensorrament del model socioeconòmic, veritablement sobre qui recaurà serà bàsicament sobre aquesta nova generació en la qual els índex d'atur es disparen, perjudicant moltíssim més als joves que als adults, i sobretot també als joves amb diplomatures i títols universitaris, que és un altre factor important d'aquesta nova generació. I es troben amb uns sistemes polítics l'únic sistema real de supervivència del qual, davant la deslegitimació progressiva que tenen enfront les seves poblacions, serà el propi d'uns poders que cada vegada es fan més totalitaris, que és el del control a través de la repressió, a través del terror enfront les seves societats. Amb la qual cosa la musculatura de l'aparell coercitiu de tots aquests Estats entrarà en un ritme també de creixement i d'intensitat. La qüestió està en què, per a sobreviure en el poder, la clau s'acaba convertint, davant una societat majoritàriament alienada contra aquests poders, en el control purament repressiu i coercitiu, en tant que aquests sistemes polítics es tanquen, es repleguen, clientelitzats a través d'una sèrie de clans que es reparteixen el poder i tots els beneficis que es deriven de l'exercici d'aquest poder, tots aquests beneficis de tipus econòmic, amb la qual cosa també els índex de corrupció no només aniran creixent sinó que s'aniran estenent a través de tot el teixit institucional polític. Dins dels índex de transparència internacional que mesuren els índex de corrupció a tots els països del món, molts dels països àrabs, amb diferències entre uns i altres, estaran entre els primers llocs de països on la corrupció es converteix en sistèmica. I aquesta nova generació es veurà per tant completament exclosa del sistema socioeconòmic, són els grans perdedors, sobre qui recauen tots els aspectes negatius. S'ha de tenir en compte que a finals dels anys 70, principis dels 80, tots aquests països han de començar a deixar de ser Estats protectors, caure en mans dels ajuts econòmics del Fons Monetari Internacional i el Banc Mundial, la recepta dels quals ja se sap quina era, respecte tota aquesta part del Tercer Món, l'exigència de durs ajustos estructurals. Aquests durs ajustos estructurals, que tenen uns costos socials,

econòmics i laborals immensos, recauen sobre aquesta generació, amb la qual cosa aquesta generació es veu sense futur socioeconòmic i es veu, a més, sense cap capacitat d'integració política i de representació i participació política perquè els sistemes estan completament tancats.

A tot això, aquest gran cisma anava col·locant aquests règims en una situació veritablement difícil i incerta perquè els nivells de repressió, de violació dels drets humans, anaven creixent, intensificant-se. Fins i tot la conseqüència d'això va ser que a finals dels anys 80 la majoria de tots aquests països o bona part d'ells van iniciar un procés que es va anomenar un procés de reforma, fins i tot es va arribar, els que estudiàvem amb cert entusiasme, he de reconèixer que en aquest moment d'obertura, parlàvem fins i tot de potencials transicions a la democràcia en aquests països. Perquè hi va haver dinàmiques interessants de liberalització, controlada pels règims, però que se sentien molt vulnerables i es veien obligats a anar obrint els sistemes. I aquí és on entra de manera determinant, no vol dir que abans no hi hagi estat present, però amb aquesta intensitat i d'aquesta manera tan determinant no fins llavors, aquí és quan hi entra la influència de la política internacional, dels actors externs. Insisteixo que no és que abans no haguessin tingut aquesta influència i aquesta ingerència, perquè és una realitat des del colonialisme mateix, però es converteix en un factor determinant per garantir l'anòmala supervivència d'aquests règims que fins i tot començaven a veure's abocats a refer-se, reinventar-se, per vèncer aquesta vulnerabilitat de la deslegitimació i l'alienació de les seves poblacions. I aquesta política internacional el que farà serà jugar a favor d'aquests règims molt totalitaris o totalitaris, no jugarà a favor de recolzar, impulsar, la promoció de la continuació de les reformes polítiques que portessin a la transició cap a la democràcia. I aquí és on entra aquesta *realpolitik* que ha caracteritzat la política occidental a l'Orient Mitjà amb repercussions, que arriben fins el Magrib, que ha estat veritablement partícip de la continuïtat no només dels conflictes, com per descomptat el palestí, incapaç de resoldre'l d'una manera definitiva, la qual cosa implica donar una sèrie de passos que aquesta comunitat occidental no ha volgut mai veritablement donar, i no només fins i tot en els conflictes que aquesta política occidental, o alguns actors d'aquesta política occidental, fins i tot creen innecessàriament i gratuïtament. M'estic referint, per descomptat, a la invasió i a l'ocupació de l'Iraq per part de l'Administració Bush, com saben tots. Sinó que a més d'això es fan partícips de la pervivència de les dictadures i de que aquestes dictadures no només puguin perviure sinó que tinguin un xec en blanc, major llibertat, capacitat, per controlar les seves societats a través de l'única manera possible, que és més repressió, més control i política d'atemorir les poblacions i d'eliminació i eradicació de les principals oposicions polítiques en aquests països, que per descomptat seran les islamistes.

I en aquest sentit es crea un primer moment, ja de per si important, que té lloc després de la Guerra del Golf, el 1991. Des del 87-88-89 havien començat a florir aquestes reformes i aquestes liberalitzacions polítiques. I, no obstant, la realitat que imposa la postguerra de la Guerra del Golf de 1991 fractura aquesta dinàmica de liberalització política i reforça les dictadures, de manera que ja no necessiten reformar-se. Per què? Perquè després de la Guerra del Golf, fi de l'ordre bipolar a més, Estats Units es converteix en una força política hegemònica a l'Orient Mitjà, amb un poder –sempre havia tingut parcel·les de poder importants a la Guerra Freda, però compartides amb la URSS, per descomptat-, i en aquest moment amb un poder d'una extensió que mai abans havia aconseguit tenir, es fa hegemònica, i a més coincidint amb aquest moment tan important de debilitat d'aquests règims que necessiten aquest recolzament exterior per continuar sobrevivint. Amb la qual cosa, Estats Units es beneficiarà també de la vulnerabilitat d'aquests Governos i, a partir del 91 en endavant, en aquesta dècada del 90, té lloc una intensificació de la presència militar nord-americana com mai abans. Estats Units crearà una veritable teranyina de bases militars a tota la regió, després de la Guerra del Golf, a tota la regió sens dubte, però de manera molt intensa també en aquesta importantíssima zona de la Península Àrabica: països del Golf, Àrabia Saudita. Primer a l'Àrabia Saudita, però per tota una

sèrie de problemes l'Àrabia Saudita els demana que han de dissimular i que si us plau la major part de les bases les treguin de l'Àrabia Saudita; finalment aniran a Qatar, a Doha, i aquí hi ha el gran comandament central militar d'Estats Units per a tot l'Orient Mitjà. I Estats Units establirà una política immensament beneficiosa pels seus interessos a la regió i per a que es respectin el que són les línies fonamentals de la visió estratègica que té Estats Units per a aquesta regió, sempre, per descomptat, molt vinculada a la visió estratègica que li transmet Israel en aquesta part del món. I trobarà una ocasió magnífica en la vulnerabilitat d'aquests règims, en els quals troba no excel·lents aliats sinó una excel·lent ocasió per a clientelitzar-los, de manera que, a canvi de que aquests règims respectin el que són les línies vermelles fonamentals d'Estats Units i Israel en aquesta part del món, Estats Units, per tant el món, la comunitat internacional, mira cap a una altra banda, els permet, els protegeix, aconseguix que no es visibilitzi ni arribi la veritat del que està passant a les nostres opinions públiques occidentals, els permet exercir tota la repressió que necessitin per controlar aquestes societats i aquestes poblacions. Amb la qual cosa, al llarg dels anys 90, i aquí hi ha tots els informes de les grans institucions internacionals de drets humans: Human Rights Watch, Amnistia Internacional i també la Federació Internacional de Drets Humans i les lligues de defensa de drets humans àrabs, perquè hi ha hagut un desenvolupament enorme, dins del que és el desenvolupament de la societat civil, justament defensors dels drets humans han estat un dels sectors que més s'han desenvolupat a tots aquests països a nivell transàrab com també a nivell nacional. Tortura, desapareguts, classes..., és a dir una violació permanent de l'Estat de Dret i, per tant, un sentiment de desposseïció enorme per part d'aquestes poblacions, amb aquesta nova enorme generació que és, a més, la més perseguida, sentiment de desposseïció no ja només socioeconòmica, evidentment, sinó també amb la humiliació de veure una vegada com això està passant gràcies al recolzament del món occidental, liderat per Estats Units i seguit tranquil·lament per Europa. Europa no serà capaç de generar una política pròpia respecte aquesta regió, incapaç de generar una anàlisi i una visió diferent, un contrapès, sinó que fins i tot desapareixerà com a influència política. Europa, des de la Segona Guerra Mundial, en què s'inicia l'ordre bipolar, que ja perd tots els residus que quedaven del seu poder colonial, Europa sortirà políticament d'aquesta regió, la seva capacitat d'influència política i de presència política serà menor, el que farà serà, bàsicament, estar present econòmicament, per poder estar present en aquests processos. Tenim un cas clar i net, paradigmàtic, que ens explica aquesta relació, traspasable a altres casos però com dic aquest és paradigmàtic. Quan tenen lloc en aquests anys 90 els Acords d'Oslo i l'anomenat procés de pau d'Oslo, que lluny d'aconseguir la pau el que va fer va ser assentar les bases d'uns fets consumats sobre el terreny que han acabat sent enormement perjudicials per a la part palestina, Estats Units margina radicalment a Europa en el procés de decisió i d'intermediació, aquí no hi ha més que tres pilars: palestins, israelians i Estats Units com a suposat intermediari imparcial. I Europa, per aconseguir ser-hi present, el que fa és finançar els Acords d'Oslo. Els Acords d'Oslo, que havien de crear l'Autoritat Nacional Palestina, i això implicava un munt d'ajut econòmic, això ho paga tot Europa, la Unió Europea. Amb la qual cosa parlem de política occidental en tot aquest moment però entengui's que és la política d'Estats Units seguida per la d'Europa, no és la política d'Europa realment, perquè no es planteja la capacitat d'una política exterior cohesionada que representi als països de la Unió, cada país tindrà les seves pròpies consideracions al respecte, amb la qual cosa Europa queda completament debilitada políticament en aquesta part del món, no econòmicament, evidentment.

En aquest moment, a més, tindrà lloc una altra circumstància que empitjorarà encara més la situació, que és l'11 de Setembre. L'11 de Setembre que, com saben, inaugura la guerra contra el terror que l'Administració Bush estableix a través d'un sistema que, com tots sabem, deixa absolutament de banda tota una sèrie de factors que toquen l'Estat de Dret, que toquen les llibertats individuals i públiques, etc., i que inscriu per descomptat la necessitat de, fins i tot, detencions il·legals, execucions il·legals, tortura, presons secretes, etc. I aquí aquests règims augmentaran el seu gran valor estratègic

per a Estats Units perquè seran els qui en la seva territorialitat acolliran i duran a terme tota la part bruta d'aquesta guerra contra el terror, seguint exactament tots els criteris que imposa Estats Units. I les presons secretes, les detencions il·legals, la tortura, etc., es practicaran en aquesta territorialitat àrab-islàmica a canvi de que Estats Units, i per tant Europa, els hi dona encara més carta blanca per a unes lleis antiterroristes que tenen un objectiu, sí, perseguir els terroristes, d'acord, però tenen un altre objectiu polític clar i fonamental, poder perseguir tota l'oposició política, confonent-la, sempre que convingui, amb els terroristes.

I aquesta ha estat la raó per la qual, u, aquesta aliança ha permès aquesta supervivència, i dos, com la desesperació d'aquestes poblacions s'anava sumant, sumant, sumant, davant una manca d'esperança enorme de veure la possibilitat de que aquests règims fossin capaços de reformar-se i d'anar modificant totes aquestes realitats. Aquestes cartes blanques, per descomptat, van permetre un exercici molt més gran, és a dir, anaven unides també a importants ajuts econòmics, tant militars com econòmics, i permetien que la corrupció i el repartiment de la riquesa fos cada vegada més desigual en aquests països. Perquè a més és curiós, molts d'aquests països, si es mirava el PIB anual, el PIB anual creixia, en tant que les societats eren majoritàriament cada vegada més pobres. Per què? Doncs perquè la riquesa es concentrava en mans d'uns pocs, és a dir que els rics eren cada vegada més rics i els pobres, la resta, la majoria de la població, anava sent cada vegada més pobre.

Hi ha un altre factor, juntament a això, que és molt important i és la característica, a més, d'aquesta nova generació que està sent víctima de tot aquest marc, que és econòmic i que és polític i que és militar, veient a més com aquest Occident actuava d'aquesta manera en la seva territorialitat a la vegada que, per descomptat, com ja sabem, s'erigia en una retòrica permanent de ser el representant de la civilització, de ser el representant de la democràcia universal i de, a més, estigmatitzar al món àrab-islàmic per ser un món incompatible amb la democràcia, incompatible amb els drets humans, incompatible amb els nostres valors, etc. És a dir, que tot això va generar també un sentiment de discriminació, de desposseïció i d'humiliació, davant aquest doble discurs i tractament desigual que serà intensiu durant molt de temps. Juntament a això, aquesta nova generació, a més, a diferència dels règims, que quedaran fixes, immòbils, incapaços de canviar, d'innovar-se, de reformar-se, sense tenir cap projecte, però les societats no, i això és un element, i aquesta és la part més important, que és la que ha passat completament desapercibuda fins a les revolucions, i ha passat desapercibuda perquè, evidentment, el focus mediàtic no anava per aquí, el focus mediàtic anava als règims, anava al terrorisme, anava a la violència, etc. Amb la qual cosa, el món occidental majoritàriament s'ha perdut durant molt de temps el coneixement sobre el que de veritat estava passant a la societat a la major part d'aquests països. I aquesta societat, com dic, protagonitzada demogràficament per una nova generació, al contrari que els règims, ha experimentat uns processos de canvi social i de modernització enormement dinàmics, imposats sobre la realitat i el terreny que el règim, l'Estat, no assumia, no reconeixia, i per descomptat no li donava categoria jurídica a aquesta realitat. Però aquestes societats han canviat molt.

Aquesta nova generació té un perfil majoritari que és un perfil urbà, perquè la descolonització va portar també un procés d'urbanització massiu, molt intens. La major part de les poblacions a tots aquests països –excepte al Marroc, que està una mica més equilibrada– s'ha concentrat en grans metròpolis, la immensa majoria de la població d'aquests països està concentrada en les principals ciutats del país. És una regió immensament urbana. A aquest perfil urbà s'hi ha d'afegir també, fruit d'aquests beneficis de l'Estat protector que va integrar una cosa tan important com va ser l'accés massiu a l'educació, independentment de que després l'educació –això seria un altre tema a analitzar, quin és l'estat de l'educació en aquests països, on hi ha molts desafiaments i molts problemes, sobre la seva qualitat i sobre l'aparició d'una sèrie d'universitats privades, elitismes, etc.–, però la realitat és que aquesta generació s'ha beneficiat d'un accés intensiu als estudis, inclosos per descomptat els universitaris.

Les universitats en aquests països estan plenes i estan plenes, a més, de nois i de noies, la població universitària àrab és, en alguns casos fins i tot, majoritàriament femenina. És a dir que no només hi ha un *fifty-fifty*, sinó que en alguns casos les dones, la població universitària femenina, supera la masculina i, per descomptat, regla universal i tots sabem molt bé per què, l'èxit tant escolar com a nivell dels estudis universitaris de les dones supera representativament el dels homes, regla universal perquè per a les dones els estudis signifiquen molt més que només obtenir coneixement, com pels nois, sinó que els estudis són la veritable possibilitat de la via de la seva independència i de canviar el seu estatut i la seva forma de vida, de manera que l'èxit en els estudis és francament majoritari entre les dones. I tot això, a més, està passant a tots els països, inclosos els de la Península Aràbiga, és a dir que un país com Aràbia Saudita o com els països del Golf no són aliens als canvis socials d'aquestes societats, d'aquestes dones, d'aquests homes, d'aquests joves. Per descomptat, a ritmes diferents, a geometries variables, amb característiques particulars, però ni Aràbia Saudita, malgrat ser aquest Estat tan ultraconservador, ha pogut controlar importants canvis socials que estan afectant a aquestes societats, incloses per descomptat les dones, on també tenen un accés massiu als estudis. Això sí, Aràbia Saudita, com tots sabem, amb aquest ordenament categòric de separació de sexes, entre altres qüestions perquè és un Estat petrolier ultra rendista que s'ho pot permetre. És a dir, això és així a Aràbia Saudita per una raó totalment econòmica, sinó ja s'hauria buscat la manera de justificar, de ser igualment conservadors, però és immantenible, si tu no tens el poder econòmic necessari, crear un doble per a tot: universitats d'homes, universitats de dones, hospitals d'homes, hospitals de dones, autobusos d'homes, autobusos de dones, etc. Però fins i tot en aquests països hi ha un profund canvi social en què les dones són molt en el centre d'aquest canvi, les dones i, amb les dones, els joves, també homes, i que té en el marc de l'educació i l'accés als estudis una via clau i fonamental.

I per tant aquesta nova generació urbana, amb un accés majoritari a estudis, diplomatures, llicenciatures, etc., inevitablement és també una generació immensament polititzada, que a més està canviant importants pautes, és a dir, l'estructura social patriarcal està sent progressivament minada amb tots aquests canvis socials: l'edat del matrimoni s'està retardant exponencialment, la transició demogràfica ja és un fet en aquests països, és a dir que el control de la natalitat, al llarg de la darrera dècada, ja és un èxit en aquests països. La posada en pràctica des de finals dels 70 i sobretot principis dels 80 d'intensius programes de planificació familiar governamentals, oficials, massius, ha comportat dues qüestions molt importants: una buscada pels governs, com és el control de la natalitat, ja no hi ha boom demogràfic en aquests països, la mitjana de fills fa deu anys de les famílies àrabs era una mitjana d'entre set i nou fills, i avui la tenim entre dos i tres fills. Els països del Magrib, en aquest sentit s'ha de dir que van més de pressa que els països de l'Orient, però és general a tots. I, segon element, que no era el buscat pels governs però que era imperatiu indefugible, un accés intensiu de les dones a l'anticoncepció. I això ha estat fonamental perquè, tot i que com dic, no va amb les polítiques oficials, suposa el control de la seva sexualitat, suposa crear famílies més petites, suposa canviar el seu paper en la família, que després es trasllada a l'esfera pública, i ha suposat una cosa molt important que és el canvi del model de família, és a dir, el model de família ampliat que és on el patriarcat troba l'espai fonamental per arrelar-se està en absolut declivi en els països àrabs, és el model de família conjugal, nuclear, el que des de fa molt de temps s'està totalment imposant en aquests països. I es veuen pautes molt importants com que els joves, tant nois com noies, estableixen com a prioritat acabar els seus estudis i aconseguir una carrera professional abans de casar-se i de construir una família. Canvis tan importants com valorar que les filles també estudien, i prova d'això és la seva presència massiva a les universitats. La família tradicional, evidentment, aposta pels estudis dels nois, al cap i a la fi les dones el que han de fer és un bon matrimoni, perquè els estudis de què els serviran si el seu objectiu és casar-se i dedicar-se a la família i a les feines de la llar, per tant, la societat tradicional no inverteix en estudis per a la filla, és una pèrdua de temps i d'objectius,

només els fills són el qui estudien, que són els cridats a formar una família i haver-la de mantenir. Això està canviant radicalment a totes aquestes societats.

El problema està en què això, els règims, els governs, no ho han acceptat ni assumit, i no ho han legalitzat a través de la llei, amb la qual cosa el que trobem són uns règims jurídics, uns codis de família, que són les lleis que regeixen els deures i drets d'homes i dones en el si de la família, que segueixen sent patriarcals, que són molt més patriarcals que el que de veritat està passant a les societats i el que aquestes noves generacions estan canviant sobre el terreny. I aquí és on trobem aquesta discriminació, aquesta autoritat de l'home sobre la dona en el si del matrimoni, respecte el divorci, respecte la tutela dels fills, etc. Però les societats van molt per davant dels règims. Ara, si el focus de la informació el posem en aquesta part, evidentment què és el que ens estan transmetent, ens han transmès permanentment els mitjans que el món àrab-islàmic és la regió més salvatge contra les dones. Això és una fal·làcia, aquesta no és la realitat, la realitat és molt més complexa, molt més rica, molt més dinàmica, molt més diversa i molt més plural. I per descomptat que existeixen casos de discriminació, casos de maltractament, sens dubte, però si tu no poses el focus més que en això i ho representes sempre i de manera destacada, el que estàs transmetent és que això és el que representa la immensa majoria de la societat quan realment és el contrari. Amb la qual cosa el tema de la dona, tema fetitxe a Occident, de la parella dona-islam, és on s'ha donat la informació més esbiaixada, més inexacta, no dic falsa, inexacta i instrumentalitzada, que ha estat un veritable vel occidental –perquè aquí també hi ha vels, tot i que siguin virtuals-, el particular vel occidental per no saber veritablement què estava passant.

I de moment d'aquí aquesta sorpresa que va molt més enllà, com dic, del fet mateix, en què exploten les revolucions. I la sorpresa no és només per què exploten les revolucions sinó perquè de moment es descobreixen unes societats àrabs que no són d'un altre planeta, els àrabs no són d'un altre planeta, hi ha una majoria ciutadana que actua, es comporta, reivindica, reacciona, exactament igual que nosaltres, igual que el meravellós món democràtic d'Occident. I aquest ha estat l'element fonamental de la sorpresa, que realment es comencen a ensorrar estereotips i clixés molt fixats en la interpretació d'aquestes societats perquè són els que s'han transmès, totes aquestes incompatibilitats entre el món àrab, Islam i democràcia, aquestes societats pintades com un món d'homes salvatges musulmans, perquè eren musulmans, contra les dones, un món de fanàtics integristes on existia més terrorisme que reivindicacions i valors morals i ètics. I tot això s'ensorra i es comença a veure quelcom més pròxim a la realitat de tots aquests ciutadans que han hagut de patir totes les conseqüències de la progressiva depredació dels seus règims, a la vegada que se'ls estigmatitzava a l'exterior com a societats específiques que res tenien a veure amb la cerca del benestar que és poder gaudir de l'Estat de Dret, de garanties de llibertats, etc.

Hi ha un altre element important en aquesta aproximació que es fa amb aquesta gran empatia cap a aquestes revolucions, aquesta empatia, aquesta identificació i solidaritat, i això ha dut a un altre punt que segueix sent un altre dels miratges que es conreen en el món occidental i és que hem constatat que en efecte els ciutadans àrabs no tenen a veure amb les dictadures sinó que a més les volen enderrocar, les enderroquen, i tenen apetits democràtics. Perquè el nou ordre que reivindiquen, que defensen i pel qual s'estan matant i els estan matant és un nou ordre que és aconseguir el nou ordre postcolonial que ells volen, aquest trencament, és a dir l'era postcolonial ha acabat definitivament, en aquest sentit. És la cerca d'un nou projecte i d'un nou ordre, i aquest nou projecte i aquest nou ordre, es vesteixi com es vesteixi, amb gel·laba, amb discurs religiós o amb discurs liberal o fins i tot laic, és un ordre que el que vol és la dignitat ciutadana, gaudir de l'Estat de Dret, d'un Estat de garanties, de llibertats, convençuts de que això és el que els pot donar el desenvolupament també d'una sistema econòmic més distributius, és a dir, sistema econòmic que generin beneficis també per a les seves societats.

Ara, després de l'entusiasme per les revolucions àrabs, es comença a parlar –no ha passat més que un any i mig des que van començar aquestes revolucions, és a dir que és partir d'un trencament radical amb l'ordre anterior i construir un nou procés, o sigui que són transicions, processos de transició a la cerca de la democràcia amb un trencament radical respecte el règim anterior- i en un any i pico es comencen ja a veure anàlisis, opinions, discursos, llenguatges, que parlen de "l'hivern àrab". Hi va haver les primaveres i això ja és l'hivern àrab, perquè en un any i mig, i en aquests marcs tan absolutament difícils, perquè hi ha una desestructuració social molt més gran, unes crisis econòmiques molt agudes, vull dir que no és l'Espanya de la transició democràtica, no és comparable, en un any i mig ells haurien, segons nosaltres, "voleu democràcia, fantàstic, ens encanta que sembleu com nosaltres, però, ara, en un any i mig no ho heu aconseguit". I el de sempre, aquests àrabs no són capaços de crear la democràcia i de generar un perfecte procés de transició, ràpid, imminent, que demostrï que la democràcia ja és una realitat en un horitzó molt, molt proper.

Això, a més de ser injust és profundament incorrecte, perquè es basa en el desconeixement o la ignorància buscada de no saber que els processos polítics tenen un recorregut llarg, i que en aquest llarg recorregut, a més, hi ha moltes dificultats. Hi ha molta violència política, hi ha molts conflictes, hi ha moltes tensions, hi ha molts intents d'involució, hi ha molts actors interessats en estratègies clares i manifestes de generar desestabilització, caos, violència, involució. I això, com dic, en un país més reglat com era l'Espanya del postfranquisme, o del tradofranquisme, i la transició democràtica, tot i així ens va costar entre set i vuit anys, amb una enorme violència política, perquè sembla que s'hagi oblidat la violència política que hi va haver en aquells anys de la transició, amb molts conflictes, amb molts interessos, involucions, intent de cop d'estat, etc. De manera que jo discrepo profundament d'aquestes anàlisis en què diuen que el món àrab ja ha tornat a l'hivern. Perquè en el fons és seguir interpretant i pensant, molts interessadament, no tot és innocent, n'hi ha alguns que per innocència però d'altres que no, per descomptat, és voler seguir pensant, interpretant aquest món a través de la plantilla orientalista, a partir de la plantilla culturalista, és a dir, justament aquesta plantilla que no ens ha permès conèixer les realitats d'aquests països. Amb la qual cosa, no podem treure conclusions. Hi ha uns processos, és a dir, políticament el món àrab està canviant, està en moviment, està en el procés, i aquests processos seran difícils, complexos i llargs, i hi haurà violències, i hi haurà involucions, i hi haurà intents, per descomptat, potser fins i tot de cops, com ens va passar a nosaltres, de manera que ara el que hem de fer és analitzar com s'estan desenvolupant aquests processos, veure com s'estan complint, valorar si s'estan complint una sèrie de factors inherents a qualsevol transició cap a la democràcia perquè, evidentment, els models són molt diferents, els contextos i els models són molt diferents sempre. La transició espanyola va ser molt diferent de la portuguesa, res a veure en el fons, l'espanyola és la integració de l'antic règim en el nou sistema, la portuguesa és gairebé un cop d'estat militar, és a dir un trencament radical amb l'ordre anterior en el qual els militars exerceixen un paper democràtic clau; de la grega no en parlaré. Però a més és que aquestes transicions, ja vam veure les de l'Europa del Sud, del Mediterrani nord, han estat també molt diferents a les d'Amèrica Llatina, Argentina, Xile, no en mencionaré d'altres perquè estan molt pendents de molta transició democràtica encara, com és El Salvador, Guatemala, són estats fallits completament, però això és un altre tema. O els països de l'Est, de l'Europa de l'Est. Però en tots els casos, els models són diferents, els temps, els processos, els actors, els papers que pugui exercir la religió o no, el ritme d'anar adequant la llei a la igualtat i a l'Estat de Dret, etc., però en tots els casos hi ha una sèrie de principis que si no s'apliquen no és possible construir la democràcia. Com s'apliquin és una altra qüestió, però hi ha principis indefugibles que tota construcció de la democràcia no pot eludir perquè llavors no és democràcia, llavors no es construeix un Estat de Dret, perquè hi hagi un Estat de Dret s'han d'aplicar una sèrie de principis, no models, principis, i hi ha d'haver una sèrie d'elements com un procés constituent, una Constitució que estableixi aquests principis substancials com és la divisió de poders -què els he de dir que no sàpiguen, si tenim la nostra transició aquí mateix-.

Això sí, podem valorar com s'està duent a terme, com van aconseguint aproximar-se a l'aplicació d'aquests principis, etc. I som en aquest punt.

I en aquest punt les situacions, en efecte, són molt diverses. Podríem dir que en termes generals, si volguéssim traçar un mapa, com a primer element general podríem dir que tenim el cas dels països que han fet la revolució i que com a revolució ha triomfat des del punt de vista que han enderrocat el tirà. Tunísia, el primer, amb Ben Ali fora; Egipte, amb Mubarak; Líbia, amb Gadafi; finalment el Iemen, amb Saleh, d'una manera molt diferent, podríem dir que la revolució s'ha acabat, perquè això és un moment, i sí estan ja en el procés de canvi polític que volen avançar cap a la progressiva aplicació, consolidació, adequació, de la democràcia. I en aquests casos Líbia ha tingut una excepcional situació, que ha estat que la revolució per si sola no va poder acabar amb el règim de Gadafi, amb el propi Gadafi, i hi ha aquesta intervenció militar internacional i, per tant, hi ha un conflicte bèl·lic, militar, unit a les característiques pròpies de Líbia, que és un país en què l'Estat de Gadafi no era un Estat convencional, no tan sols convencional totalitari, molt desestructurat, però per altra banda amb molt poca població, molt territori però a Líbia hi ha 4 milions d'habitants, si veiem que a Egipte hi ha 80 milions d'habitants doncs és clar, les dificultats en molts sentits al final cauen més a Egipte que a Líbia. I, per tant, aquesta qüestió militar ha generat grups de poder –això passa a totes les guerres-, grups de poder dels qui han estat els líders militars que han alliberat una o altra regió... Anem a veure, a la guerra d'independència algeriana, d'alliberament algeriana, aquest va ser un dels arguments clau, els grups de poder militars de l'Exèrcit d'Alliberament Nacional i la violència que es va generar entre ells. Aquest és un element. I després, evidentment també, l'interès de certes forces estrangeres que han participat en la intervenció, que volen ser una mica presents, s'ha de tenir en compte que a Líbia hi ha molt de petroli, no és Tunísia, i llavors té aquest component. Però Líbia, amb moltes dificultats, celebrarà, i jo espero que així sigui i crec que no es posposaran, eleccions al juny. A partir d'aquest moment és quan podem veure l'inici d'un procés polític que pot donar una mica més d'estabilitat a la qüestió, perquè el Consell Nacional de Transició, el que hi va haver durant la guerra i el que ha continuat després de la guerra és vulnerable, és dèbil, és una legitimitat molt precària i no té capacitat. Per què? Perquè té aquesta debilitat política i de legitimitat per liderar el procés, amb la qual cosa espem a les eleccions i a partir d'aquí hi haurà un punt de partida difícil, però un punt de partida més gran. S'ha de tenir en compte que, en el fons, Líbia compta amb bases importants. Una, poca població, 4 milions, i una altra, un país molt ric, és a dir, no s'enfronta als problemes tan aguts, econòmics, d'un país com Egipte, amb 80 milions d'habitants, o d'un país com Tunísia que té també una important crisi econòmica tot i que és un país més homogeni, més petit i amb menys població, però amb moltes desigualtats entre la Tunísia desenvolupada, que és la del litoral, i el país interior, que ha estat voluntàriament i buscadament abandonat pel règim, infradesenvolupat, sotmès a l'abandonament, a la negligència, a la ignorància, etc. Per això és aquí on explota la revolució, el jove que fart de desposseïció i d'humiliació es crema en públic és del país interior, és de la Tunísia del país interior, no és un jove del litoral. Tunísia i Egipte, de manera molt diferent, són en aquesta fase indefugible que és la del procés constituent. Difícil. Però Tunísia, la veritat, s'ha de reconèixer que és un país més homogeni, més fàcil, amb una societat urbana, unes classes mitjanes més consolidades, però el gran *clivage* de Tunísia és aquesta immensitat que existeix entre la Tunísia desenvolupada del litoral i el país interior, i això és un element molt important en l'evolució d'aquesta transició a Tunísia. Però Tunísia és impressionant, diguem-ne que per ara ha creat el seu propi model i que, en molt poc més d'un any, ha passat de fer la revolució a elegir i tenir ja una Assemblea Constituent que està elaborant la Constitució. Realment és el procés més articulat fins a l'actualitat.

Egipte té un problema fonamental i és aquesta herència que la Junta Militar és la que segueix governant. Llavors, les eleccions presidencials del mes de juny seran un punt d'inflexió perquè aquí, veritablement, o aquests militars descobreixen el seu *vrai visage*, la seva veritable cara, o s'han de replegar. Però és un país molt més complex,

en el qual les desigualtats econòmiques són absolutament radicals i, sobretot, que la Junta Militar, diguem-ne, en un paral·lelisme anecdòtic, que Egipte és encara amb Arias Navarro, almenys pels qui van viure la transició espanyola crec que entendran el que vull dir. Però hi ha un element positiu, és a dir, hi ha molta violència, com estem veient, però hi ha dos elements importants i és que malgrat la dificultat, perquè a Egipte, el problema és que la Junta, com que té aquesta dinàmica d'avançar però intentar bloquejar, s'està improvisant molt en el procés, és a dir que no s'estableixen normatives clares per legislar aquest període cap a l'Assemblea Constituent, la comissió que ha de redactar la Constitució, i per això hi ha totes aquestes complexitats que són complexitats buscades per la Junta Militar. Però tot i així i malgrat això, el procés continua, que és molt important, el procés continua i a més els ciutadans egipcis, vinguin del sector que vinguin, mantenen una mobilització, una supervisió i una mobilització permanent de pressió perquè la Junta hagi d'avançar malgrat tots els bloquejos que vol imposar. Això està costant 20 morts a cadascuna de les manifestacions almenys, on es veu com el sector de la policia no ha estat reformat, per descomptat, aquesta és una de les grans assignatures pendents però que no es poden fer en menys d'un any pràcticament, i com s'infiltra els policies, els serveis secrets, els *muhabarats*, i els matons del règim, en aquestes manifestacions per crear desestabilització, caos, morts, i intentar evitar que se celebrin les eleccions presidencials. Però Egipte segueix avançant malgrat totes aquestes dificultats, malgrat, per descomptat, del descoratjament de molts ciutadans egipcis que van viure l'entusiasme de veure desaparèixer Mubarak i veuen com ara la Junta els està bloquejant permanentment el procés.

Després hi va haver una revolució avortada, sobre la que s'ha passat de puntetes, amb un silenci mediàtic força considerable i un silenci de la comunitat occidental més considerable encara, que va ser Bahrein. És a dir que, dins d'aquesta regionalització de les transicions, dels canvis, de les revolucions, la ubicació geogràfica d'aquest enorme món àrab és també un element capital i substancial a l'hora dels posicionaments per recolzar els processos o silenciar els esclafaments. I la zona de la Península Àrab és el punt clau, i aquí les revolucions són molt més difícils, perquè els resultats són molt més complicats. Per què? U, perquè aquí hi ha Aràbia Saudita, amb tot el poder polític i econòmic que suposa i, és clar, Aràbia Saudita és un dels actors regionals menys interessats en el floriment de la democràcia perquè sap que més tard o més d'hora, i més aviat abans que després, els tocarà a ells. I després perquè és una zona petroliera i és una zona estratègica, és a dir, des de la Guerra del Golf, Estats Units hi té les principals bases militars, concretament, igual que el Comandament Central Militar de l'Orient Mitjà és a Doha, la Cinquena Flota, és a dir, la part marina del Comandament Central d'Estats Units és a Bahrein. Llavors Bahrein – que va ser una de les primeres revolucions, és a dir Tunísia, Egipte, Bahrein-, se l'ha esclafat militarment amb la connivència silenciosa de la resta de la comunitat internacional. Ha estat esclafament coercitiu militar, executat per tropes estrangeres, l'exèrcit, tropes d'Aràbia Saudita i d'Emirats Àrabs, en el marc del Consell de Cooperació del Golf, al qual hi pertanyen tots aquests països, hi van entrar i van esclafar militarment la revolució de Bahrein. I tot i que continua havent-hi mobilització ciutadana, s'ha vist ara, però s'ha silenciat, no s'ha col·locat el focus ni tan sols mediàtic sobre això i, per tant, aquest esclafament, purament coercitiu, a la síria podríem dir, però quirúrgic i ràpid, va ser un fet consumat fa molt de temps i amb molt poc interès de que això arrel·li. Segueix havent-hi mobilització ciutadana, però prova de voler normalitzar aquesta realitat és que, recentment, Bahrein va acollir el campionat mundial de cotxes, és a dir, es busca normalitzar per part de la comunitat internacional la situació de Bahrein.

En el cas del Iemen la revolució ha estat molt poderosa en mobilització i en força social, però és una altra zona estratègica fonamental, és el pati del darrere d'Aràbia Saudita, clarament, per moltes raons, des de fa molt de temps, i per dir-ho ràpid i breu, la revolució el que va deixar absolutament clar és que no hi havia marxa enrere amb el règim, amb Saleh, i amb tots aquests avatars finalment Saleh ha hagut d'acceptar la

Iniciativa del Golf. Quina és la diferència? Doncs que, independentment del que pugui passar, en el cas del Iemen, tot i que el tirà surt del poder, la proposta que és el procés que s'està desenvolupant es basa molt més en un principi, salvant totes les distàncies, més a l'espanyola. És a dir, anar promovent una transició amb el règim, no amb Saleh però sí amb el seu fill, amb el seu nebot, amb tots els membres que en els llocs institucionals, militars i dels serveis secrets, són molt poderosos en aquests països. Saleh no és que ho hagi deixat, no és que li siguin lleials, no, és que és una estructura familiar, és a dir, una de les característiques del règim de Saleh és que en aquests llocs clau, com la Guàrdia Republicana, etc., Saleh ha establert una xarxa familiar i llavors hi ha el seu fill, hi ha el seu cunyat, hi ha el seu nebot, etc. A més, hi ha divisòries particulars, que és l'enfrontament nord-sud, el conflicte amb els *huzis* al nord, i un tema molt important, que és clau, que ens descodifica també què està passant al Iemen, és un dels punts estratègics on Estats Units segueix desenvolupant la seva guerra contra el terrorisme i on Estats Units té, concedit per Saleh i el seu règim, un xec en blanc, una màniga ampla enorme per actuar molt per lliure en un Estat sobirà, i per tant aquí hi ha molts interessos polítics i estratègics i militars d'Estats Units, que campa força per lliure en el que és la persecució del que considera enemics d'Estats Units i potencials terroristes o terroristes directament.

Síria és una revolució inacabada, per descomptat, molt complexa i molt difícil, en la qual la comunitat internacional no hi intervindrà, però no només perquè Rússia posi el vet permanentment sinó que jo crec que en el fons també els hi va bé que existeixi aquest veto permanent perquè no hi ha voluntat política d'intervenció i implicació important, existeixen les sancions, la retòrica, etc., però ja no és el moment, és un marc completament diferent el de Líbia. Hem de ser conscients que la intervenció a Líbia va tenir lloc per un moment molt concret i per l'activisme o lideratge d'uns països europeus molt concrets, bàsicament la França de Sarkozy perquè, entre altres qüestions, Sarkozy es va adonar del gran error que havia comès amb Tunísia, amb la revolució tunisiana, que va pensar que eren unes revoltes més, com hi havia hagut les de la sèmola, les del cuscús, la del pa, i amb una miqueta de "muscultura" això acabava, i llavors va prendre una posició escandalosa per a Tunísia i pel món àrab, pels revolucionaris del món àrab, que va ser recolzar el règim de Ben Ali i fins i tot dir-li que li enviava antiavalots i experts per ensenyar-li com acabar amb aquestes manifestacions. Després es va adonar que no eren unes revoltes més, del pa o de la sèmola, sinó que estava davant un canvi històric i que França quedava, a Tunísia i a la resta del món àrab, desacreditada i per tant amb un risc de perdre influència davant les noves elits, i llavors va decidir redimir-se a Líbia. I va ser aquesta conjuntura particular, en què Sarkozy va necessitar redimir-se a Líbia, i llavors es va convertir en el pare de tots els revolucionaris de la comunitat internacional per recolzar i aconseguir aquesta intervenció militar, acompanyat de Cameron, que probablement també volia redimir-se per allò d'Iraq del seu company Blair. Aquesta no és la conjuntura del cas de Síria, sinó tot el contrari, cap interès en aventures militars, en implicacions militars, un món occidental que està absolutament mirant-se el melic amb la seva crisi econòmica i tota la resta està desapareixent, i amb molta por de no saber quina seria l'alternativa a Síria. I, és clar, Síria és el cor de l'Orient Mitjà, hi ha Israel, no ho oblidem, hi ha l'Iran, i per tant hi ha molta por a que canviïn les coses sense saber en quin sentit canviaran aquestes coses. Amb una oposició molt fragmentada, molt dividida. El règim dels Assad va aniquilar tota oposició, aniquilada, eradicada, o a l'exili o a les presons, torturats, desapareguts, o amagats i callats, soterrats, de manera que aquesta desorganització o aquesta fragmentació, aquesta manera de desarticulació, si és que no hi havia forces polítiques organitzades, estructurades, per a liderar-ho, amb la qual cosa estan sorgint d'una manera espontània en un marc difícil i en un marc en el qual, a més, lògicament no tots ho veuen igual, i amb una divisòria inevitable, que passa amb molta freqüència, entre els de l'exili i els de l'interior. I això és clar i fonamental. De manera que tot apunta a què pel moment derivarà en un enfrontament estrictament violent, res indica que l'oposició o que el moviment ciutadà estigui vençut, en absolut, tot indica que el règim estigui derrotat, no té futur però té encara molta capacitat de resistir i de sobreviure i, per tant, el marc és de gran risc, de molta

violència entre els dos, bé, no entre els dos bàndols, entre els molts bàndols, és a dir, el règim i totes aquestes oposicions amb tots aquests elements, i amb el risc de que tot el que passa aquí, en aquesta zona, a Síria, inevitablement contamina la resta, i llavors, pot haver-hi unes evolucions, unes derives realment inquietants. Per a Turquia la situació és molt difícil ara, perquè s'ha de tenir en compte que té tota la seva immensa frontera sud-est amb una inestabilitat immensa. Per una banda hi ha l'Iran, sota aquesta amenaça permanent d'Israel de voler generar una guerra i un conflicte aquí, una situació suïcida, però hem vist com aquestes situacions increïbles i suïcides s'acaben produint a l'Orient Mitjà. Hi ha el tema kurd, que és vital. En tots aquests països hi ha les comunitats kurdes, hi ha els partits polítics kurds i la vella història és que uns règims han utilitzat l'instrument kurd per atacar els altres règims, i això per Turquia és molt inquietant. Hi ha Síria i hi ha el Líban, i el que passa a Síria repercuteix sempre en el Líban, és a dir, hi ha un fil conductor històric entre aquests dos països que originàriament era el mateix.

I per acabar ens quedaria, per ara, aquest altre model, prototip, perfil, que és el dels països o els governs que han estat perfectament conscients, com ho va acabar sent el senyor Sarkozy, després de la ficada de pota a Tunísia, que no són unes revoltes més, que és un canvi radical, que és una dinàmica que no es conté i que volen prevenir-se de la revolució en els seus països i que tenen, s'ha de reconèixer, certs instruments i bases que els permetin posar-los en marxa a través de reformes i, per tant, contenir la revolució. Diguem que els dos casos són el Marroc i Jordània, els veritablement paradigmàtics, tot i que el Marroc, en aquest sentit, amb força més èxit que Jordània, que la situació és complexa però, bé, per ara es manté. I és la conseqüència de que el Rei del Marroc iniciï una reforma de profunditat, però perquè té també instruments i prova d'això és que el moviment revolucionari inicial del 20 de Febrer s'ha quedat en res, sense força, per ara. I el Marroc ha introduït canvis molt importants, però tenia importants bases. Primer, perquè el Marroc ja havia avançat en una liberalització limitada, però una liberalització política. Jo ho sento pels qui practiquen un antimarroquinisme emotiu i visceral, per als quals l'ampolla sempre està no mig buida sinó permanentment buida, però és un error d'interpretació perquè és emotiva, jo crec, però al Marroc no es donen les situacions d'aquests règims totalitaris com a Tunísia, com a Egipte, com a Síria, com al Iemen. El règim de llibertats, de flexibilitat, de liberalització al Marroc és molt més gran que en aquests altres països, i no hi ha aquests poders, aquestes dictadures totalitàries, no les hi ha. Que hi ha un sistema polític amb limitacions, que per tant està completament a mig camí de? Sí, però el nivell d'insatisfacció, de malestar, d'alienació, de la majoria social marroquina, és molt menor que la tunisiana, que l'egípcia, que la iemenita, amb un sistema pluripartidista i amb un element important i és que en aquest sistema pluripartidista, aquesta classe política dels partits, abans de l'oposició, ara alguns ja són al govern, tots estaven amb el Rei en apostar per la reforma i no per la revolució, amb la qual cosa han participat i jugat aquest joc. I el resultat ha estat un canvi constitucional profund, que no vol dir que sigui ja una Constitució perfectament democràtica però s'hi ha apropat molt, fins i tot la figura del Rei s'ha tocat. No s'ha tocat prou, és a dir, no és una monarquia constitucional, parlamentària, del model espanyol, però hi ha hagut una cosa molt important, que la figura del Rei, considerada sagrada, intocable, se l'ha tocat i ha perdut atribucions, és a dir, s'ha trencat un tabú, un tabú històric al Marroc. En el moment en què tu trenques el tabú obres la porta per a futures transformacions i canvis. El Rei ha deixat de ser sagrat i ha deixat de ser sagrat perquè s'ha trencat el tabú i perquè la Constitució ja no el declara sagrat, el Rei és inviolable a la Constitució marroquina, exactament el mateix que el Rei d'Espanya i la Reina d'Anglaterra. El que passa és que quan es parla del Marroc i es diu "el Rei és inviolable", és inviolable al Marroc, ja no és sagrat, com ho és el Rei d'Espanya i com ho és la Reina d'Anglaterra. Que per descomptat segueix tenint multitud d'atribucions, és a dir, és un Rei executiu, és clar que sí, però s'ha trencat el tabú, ja no és sagrat, ja no és intocable, i té un valor simbòlic important. I ha hagut d'admetre un procés electoral, veritablement competitiu, que ha dut al govern a l'alternança, a una alternança que el Rei i el *mahsen* estaven impedit permanentment tot i que la sobirania popular anava per aquí, que és que

governí el PJD (Partit de la Justícia i el Desenvolupament), en aliança amb altres partits a més, de manera que aquí hi ha aquesta aposta que, sens dubte, exigeix que segueixi avançant progressivament però sí que ha aconseguit prevenir i evitar-se la revolució avui per avui i ara el desafiament és que, evidentment, sigui capaç de seguir avançant en aquest procés de reformes. Jo crec que això és el fonamental.